

következtében retten vissza a még szerelmesnek is mondható Bóbita. Azt is megalázó motívumként érezteti Cseres, amikor egy volt apácával pornográf magángyűjteményt rendeztetnek sajtó alá. (*Kései sugár*) A *Kertész ködben női főszereplőjének* is a halálos fenyegetéssel megpecsételt lekötöttség tette rabsággá az önként vállalt sorsot. Másrészt az író következetesen megtoroltatja az előbb felhozott incidenseket. A *Pesti háztetők*-ben a tetőfedőmester Csurik cselgáncsfogásokkal veri ronggyá a huligánokat. Gudulics ugyanezt teszi ennek a kötetnek két, már említett elbeszélésében katonai fölöttesével éppúgy, mint a részeg parasztokkal. A *Búcsú nélkül*-ben Lavinianának kétszer szó szerint a testéről lövik le a háború által felszabadított ösztöneiken uralkodni nem tudó férfiakat. Cseresnél a gátlástalan ösztönök még gyakrabban nyerik el büntetésüket, mint a valóságban.

A Cseres-műhely elhagyása előtt még figyelmeztetni szeretnénk az olvasót egy új Cseres-regény vagy kisregény születésére. A főhőse Gudulics, a tsz-elnök, a volt rendőr, akinek figurája kicsit emlékeztet a *Pesti háztetők* előbb már említett ugyancsak zömök és karakán tetőfedőjére. A *Várakozó özegek*-ben a *Pesti háztetők* három fejezetének novel-

lavariánsát olvashattuk. Ebben a kötetben kétszer megjelenik Gudulics alakja, sőt egyik elbeszélésben félhektó bort ígér az írónak, ha hajlandó megírni történetét. Sorsában pedig egyaránt megtalálhatjuk az ösztönök eluralkodásával aláhúzott embertelenség elleni harcot, mint a Cseres művészetében új problémacsomóként jelentkező kötelező felelősségvállalásból fakadó cselekvéseket.

A kötetnek további írásai közül meg kell említeni *Az aratórészt* és az *Amire születni kell* c. novellát, a szegénység külön pszichológiájának és külön kegyetlen törvényeinek mesterien tömör ábrázolásait.

Cseres tömör, rövid mondatai, tudatos, elmélyült írói gondosságról tanúskodnak. Egyszer megalkotott variációinak szövegét minimális változtatásokkal foglalja új szövegbe. Formai újdonsága a címadó kisregényben és részben a *Hét vége Csókaréten* c. írásban, ahol a cselekménybe dokumentumszerű elemeket tördel, amivel megnövelte az olvasó aktív részvételét a mű élvezésében. Alkalmazásától még sokat várhatunk a tartalmi és formai újat egyaránt kereső izgalmas Cseres-műhelyben. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.*)

RIGÓ BÉLA

SZABOLCSI MIKLÓS: ELŐDÖK ÉS KORTÁRSÁK

Szabolcsi Miklós új könyve olyan irodalomtörténészt revelál, akinek fő kutatási területe korunk és a felénk mutató múlt lírája-prózája. Érdeklődését, kereső szenvedélyét a két világháború között is elsősorban azok az életművek vonják magukra, amelyek már a szocializmus erős sodrában fogantak: egy *József Attiláé*, egy *Aragoné*, *Balázs Bélaé* vagy *Bálint Györgyé*. Nagy érdem, hogy e vonzódás nem kötelességszerű irodalompolitikus kalandozás, nem a fárastó történészi munkát felejtő kritikusi pihenés, hanem a marxizmus eszmei offenzívájában küzdő tudós felelőssége.

Napjaink művészetének megértéséhez hagyományos irodalomtörténeti módszerrel közelít. A fölfedezés izgalmát, a kor problémáiba markoló indulatot filológus higgadsággal fegyelmezi. (Tán csak a *Juhász Ferenc* költeményéről írott gloszrúak a kivétel.) Tanulmányainak kiindu-

lópontja többnyire racionálisan megfogható-körüljárható: a cselekmény, az életrajz adatainak, a műre vonatkozó irodalomnak a leltározása. A témát a történelem, a magyar- és világirodalom széles összefüggéseibe ágyazza, a mű élveboncolása helyett hajlamosabb a portrészzerű általánosításra vagy egy-egy stílusirány konstruálására. Igyekszik megteremteni a teoretikus elemzésnek, valamint a közlés-leírásnak az egyensúlyát; igazi műfaja az összefoglalás, megállapításaiiban föltűnő az egyeztetés szándéka. E módszer kétségtelen előnye bizonyos objektivitás; de merev alkalmazása az irodalom élő folyamára — kellő távlat híján — kissé problematikusá teszi: a szubjektív beleélés, az esztétikai fogalmak bonyolultabb látása okkal frissíthetné.

A kötet komponálása kevésbé szerencsés; a színvonal meglehetősen egyenet-

len. Az alapos, szakszerű, mélyre hatoló, fimom ízléssel készült tanulmányok közé néha sok szóval keveset mondó, publicisztikai általánosságban elhaló írások kerülnek. (Az új műveltséganyagról.) Oly kiérlelt, gondolatgazdag portrék mellett, mint például a Balázs Béláról szóló, egy-egy cikkben jobbra csak a művelődéspolitikai téziseinek újrafogalmazását találjuk. (Szocialista irodalom — ma.) Szabolcsi könyvének csak javára vált volna a szigorúbb, önkritikusabb változtatás. Másrészt új — hézagpótló vagy a mű konstrukcióját erősítő — esszék írásával ellensúlyoznia kellett volna az aránytalanságot, mely az alkalomszerűen megjelent tanulmányok egyszerű fősorakoztatásából adódik. A korszakot madártávlatból áttekintő képek és a „közelhajoló” mikroszkopikus vizsgálódások fogékony intellektusra valló váltakozása azonban mégis megkapó ritmust kölcsönöz a kötetnek.

Nagyigényű összefoglalás az első fejezetből a Magyar irodalom a két világháború között című. Nemcsak jelzi a kor bonyolultságát, a haladó irodalom egységének irányzatokra töredezését, hanem magyarázza is: a „virtuális Magyarorszag” álma, a romantikus antikapitalizmus mítosza, az irodalom szűk hatóköre fékja a demokratikus átalakulás s antifasiszta magatartás föladataiból, valamint az új művészgeneráció népi származásából adódó pozitív tartalmak érvényesülésének. Úttörő elsőként fogalmazza meg — összefüggésben a világirodalmi tendenciákkal — a harmincas évek uralkodó stíluseszményét: a modern baloldali realizmus — népi egyszerűségéből, klasszikussá fegyelmezett formabontásból és analízáló-intellektuális hajlamból kibomló — képletét. Viszont inkább csak a szellemi-irodalmi élet alakulásából általánosít; a művek, Aragon, Eluard, Radnóti lírájának, Solohov és Alexej Tolsztoj prózájának beérése éppen nem hitelesíti e fejlődésrajzot: „... a fasizmus és a háború megtörte a lendületet”. Egy másik tanulmány, A magyar szocialista irodalom fejlődésének problémái, helyesen oldja föl az urbánus-népies ellentétet a szocialista irodalom középpontba állításával, a „szocialista irodalom” és a „forradalmi szocialista irodalom” terminológiai megkülönböztetésével ésszerűen tágtítja a szektás szemlélet határait, de elvonat-

koztat oly életművektől, mint például Lengyel József vagy Gelléri Andor Endréé.

Legszebb esszéje tán a Juhász Gyula-problémák. A szélsőséges — a költőt hol polgári dekadensnek, hol következetes forradalmárnak rajzoló — egyszempontú portrék után megelevenítő erővel, árnyaltan bontja ki a kettős — nép-nemzeti és városi-polgári — indításból születő életmű gazdag pompáját, a világnézet és a költészet belső feszültségeitől nyugtalan ellentmondásosságot. A Nyugat-folyóiratban megjelent versek statisztikája azonban nem kérdőjelezheti egybeforrását a Nyugat-mozgalommal; kezdeti intellektualizmusának produktói nem kisebbitik a népi realizmus műhelyében készült oly korai művek értékét, mint a Magyar népem vagy a Szegedi interieur. Igazabb lenne, ha a nacionalizmussal-vidékiességgel viaskodó, eszmei zűrzavarba hulló költő fejlődésének mélypontját nem elsősorban a lírája örök értékeit szülő húszas években, hanem az első világháború magyarságát-humanizmusát próbára tevő esztendeiben mutatná ki, s ha a pályakezdő kísérletezés korszakát nem 1916-tal, hanem Nagyváraddal, a táj- és szerelmi líra nagy szakolcai virágzása előtt zárná.

Az Elvek és művek mai irodalmunkban című fejezet írásaiból két törekvést emelnék ki. Az egyik irodalompolitikai: a kétfrontos, a provinciális maradiság és a sznob kozmopolitizmus ellen egyként csatázó harc indulata; a másik műfaji: a változó világra gyorsan felelő, az aktualitásokból általánosító közéleti líra és írói publicisztika istápolása. (A mindenséggel mérd magad!; Egy műfaj feltámasztásáért.) Nem véletlen, hogy Szabolcsi kritikai munkássága elsősorban a legújabb — a Tűztánccal induló — nemzedékhez kapcsolódik; a világirodalomból oly példát állít a fiatalok elé, mint Aragon. (Nyílt kártyákkal; Szabálytalan kritika — egy szabálytalan műről.)

Az Elődök és kortársak értékes hozzájárulás megújuló szocialista irodalmunk kritikai értékeléséhez. Egy-egy tanulmány valóságos vázlata egy később megírandó monográfiának. Reménykedve várjuk a folytatást. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.)

GREZSA FERENC